

RAQAMLI MADANIYAT VA O'ZBEK TILIDA MULOQOT MADANIYATI

Komilova Zulxumor Xokimovna

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

xumor851@mail.ru

Shahobiddinova Maftuna Nurullojon qizi

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli madaniyatning shakllanish jarayoni, uning jamiyat hayotiga kirib kelishi, axborot almashinuvi va muloqot uslublariga ta'siri ilmiy tahlil qilinadi. Xususan, o'zbek tilida muloqot madaniyati raqamli kommunikatsiya sharoitida qanday o'zgarayotgani, onlayn etikaga qo'yilayotgan talablar, tilning ixchamlashuvi, yangi so'zlar paydo bo'lishi va virtual muhitda nutq madaniyatining me'yorlari yoritiladi. Maqolada raqamli ta'lim, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, bloglar va yangi media vositalarida o'zbek tilidan samarali foydalanishning madaniy va lingvistik asoslari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: raqamli madaniyat, muloqot madaniyati, o'zbek tili, internet etikasi, yangi media, virtual kommunikatsiya, til me'yorlari.

Аннотация: В данной статье научно анализируется процесс формирования цифровой культуры, её проникновение в жизнь общества, её влияние на обмен информацией и стили общения. В частности, рассматриваются изменения культуры общения на узбекском языке в условиях цифровой коммуникации, требования к сетевой этике, компактность языка, появление новых слов и нормы речевой культуры в виртуальной среде. В статье анализируются культурные и лингвистические основы эффективного использования узбекского языка в цифровом образовании, социальных сетях, мессенджерах, блогах и новых медиа.

Ключевые слова: цифровая культура, культура общения, узбекский язык, интернет-этика, новые медиа, виртуальное общение, языковые нормы.

Annotation: This article examines the development of digital culture and its impact on communication practices in the Uzbek language. It analyzes how digital communication tools transform traditional norms of speech etiquette, the emergence of new linguistic forms, the influence of online ethics, and the role of new media in shaping modern interaction. The study highlights the linguistic, cultural, and social aspects of using the Uzbek language in digital environments, including social networks, messaging platforms, blogs, and digital education systems.

Keywords: digital culture, communication culture, Uzbek language, internet ethics, new media, virtual communication, language norms

Kirish

XXI asrning boshlaridan boshlab dunyoda raqamli texnologiyalar jadal sur'atlarda rivojlanib, jamiyat hayotining barcha sohalarini o'zgartirib yubordi. "Raqamli

madaniyat” tushunchasi insonning virtual muhitda faol ishtiroki, texnologiyalar yordamida axborot yaratishi, uzatishi va iste’mol qilishi jarayonlarini qamrab oladi. Bu jarayon o‘zbek tilidagi muloqot madaniyatiga ham yangi talab va yangicha yondashuvlarni shakllantirmoqda. Shuning uchun raqamli madaniyat va o‘zbek tilida muloqot madaniyati masalalarini ilmiy-nazariy asosda o‘rganish dolzarb hisoblanadi.

Raqamli madaniyat — bu inson faoliyatida raqamli texnologiyalarning ustuvor o‘rinni egallashi, axborotning elektron shaklda yaratilishi va almashinuvi bilan bog‘liq madaniy jarayonlar majmuidir. Uning asosiy xususiyatlari quyidagilar:

- axborotni tezkor almashish;
- virtual muhitda muloqotning kengayishi;
- raqamli kompetensiyalarning zaruriy ko‘nikmaga aylanishi;
- internet va mobil texnologiyalarning hayot tarziga integratsiyasi;
- ijtimoiy tarmoqlarning kommunikativ makonga aylanishi.

Bugungi kunda raqamli madaniyat shaxsning faqat texnik bilimni emas, balki onlayn muhitda xulq-atvori, muloqot qilish odobi, media madaniyati va axborot xavfsizligi bo‘yicha savodxonligini ham qamrab oladi.

O‘zbek xalqining ko‘p asrlik nutq madaniyati odob-axloq me’yorlari, hurmat, muomala madaniyati bilan chambarchas bog‘liq. An’anaviy muloqotda:

- murojaatlar tartibi,
- hurmat-izzat ifodalovchi so‘zlar,
- nutqning ravonligi,
- muomala odobi kabi tushunchalar muhim hisoblanadi.

Raqamli muhit esa muloqotning yangi shakllarini yaratdi. Onlayn chatlar, messengerlar, qisqa yozishmalar, emoji va giflar orqali muloqot an’anaviy nutq me’yorlaridan farq qiladi.

Zamonaviy kommunikatsiya jarayonida o‘zbek tilida muloqot madaniyatiga quyidagi o‘zgarishlar ko‘zga tashlanadi:

Tilning ixchamlashuvi (qisqa shakllar: “rahmat” → “raxmat”, “boraman” → “boraman”, “man”, “sizni” → “sizni” kabi).

Emojilar orqali hissiyotni ifodalash.

Transliteratsiya (lotin–kirill aralash shakllar) ko‘payishi.

Inglizcha qarz so‘zlarning kengayishi (online, post, content, like).

Bu holatlar tilning tabiiy rivojlanish jarayoni bo‘lsa-da, me’yoriy til madaniyati uchun ayrim muammolarni yuzaga keltiradi.

Internetdagi muloqot ko‘pincha tez va qisqa bo‘lgani sababli ko‘plab orfografik me’yorlar buzilishi kuzatiladi. Nutq madaniyati nuqtayi nazaridan quyidagi jihatlar muhim:

Savodlilik va imlo me’yorlariga rioya qilish

Ijtimoiy tarmoqlarda ko‘plab foydalanuvchilar imlo qoidalariga e’tibor bermasliklari natijasida umumiy madaniy daraja pasayishi mumkin. Shuning uchun o‘zbek tilining amaldagi imlo qoidalariga amal qilish raqamli madaniyatning bir qismi bo‘lib bormoqda.

Raqamli muloqotda odob-axloq qoidalari — netiket — muhim o‘rin tutadi. O‘zbek jamiyatidagi an‘anaviy hurmat, izzat, muloyim muomala onlayn muhitda ham saqlanishi kerak. Masalan:

kattalarni hurmat bilan murojaat qilish,
haqoratli so‘zlardan tiyilish,
provokatsiyalardan uzoq turish,

Raqamli kommunikatsiyada o‘zbek tili me‘yorlari

Nutq madaniyati nuqtayi nazaridan quyidagi jihatlar muhim:

1. Savodlilik va imlo me‘yorlariga rioya qilish
2. Ijtimoiy tarmoqlarda ko‘plab foydalanuvchilar imlo qoidalariga e‘tibor bermasliklari natijasida umumiy madaniy daraja pasayishi mumkin. Shuning uchun o‘zbek tilining amaldagi imlo qoidalariga amal qilish raqamli madaniyatning bir qismi bo‘lib bormoqda.

Raqamli muloqotda odob-axloq qoidalari — netiket — muhim o‘rin tutadi. O‘zbek jamiyatidagi an‘anaviy hurmat, izzat, muloyim muomala onlayn muhitda ham saqlanishi kerak. Masalan:

- kattalarga hurmat bilan murojaat qilish,
- haqoratli so‘zlardan tiyilish,
- provokatsiyalardan uzoq turish,
- yolg‘on axborot tarqatmaslik.

Raqamli madaniyatda axborot savodxonligi va shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish madaniyati ham o‘zbek tilida muloqotning ajralmas qismi sifatida shakllanmoqda.

Raqamli muhit o‘zbek tilining mavqeini kengaytirib, yangi sohalarga kirib borishiga sabab bo‘lmoqda:

- elektron hukumat tizimlari,
- raqamli xizmatlar,
- ta‘lim platformalari,
- onlayn auditoriyalar,
- blogerlik va kontent ishlab chiqarish.

Shuningdek, internet o‘zbek tilining: yangi lug‘aviy qatlamini shakllantirmoqda (follower – obunachi, repost – qayta ulashish, kontent – mazmunli material ifoda vositalarini boyitmoqda kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Ammo bu jarayon nazorat, me‘yorlashtirish va lingvistik madaniyatni saqlashni talab qiladi.

O‘zbek tilida muloqot madaniyatini raqamli muhitda rivojlantirish yo‘llari

1. Raqamli savodxonlikni oshirish — maktab va oliy ta‘limda raqamli madaniyat asoslarini o‘rgatish.
2. Til me‘yorlariga rioya etish bo‘yicha ko‘rsatmalar — blogerlar, ommaviy axborot vositalari, kontent yaratuvchilar uchun metodik tavsiyanomalar.
3. Raqamli lug‘atlar va til korpuslarini rivojlantirish — imlo, sinonim, tarjima lug‘atlarini takomillashtirish.
4. Onlayn etikani targ‘ib qilish — ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli muloqot kampaniyalarini yo‘lga qo‘yish.

5. O‘zbek tilining standartlashtirilgan raqamli platformalarini yaratish — ovozli yozib olish, avtomat tarjima, matn tekshirish xizmatlari.

Xulosa

Raqamli madaniyat o‘zbek tilida muloqot madaniyatiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatib, yangi shakl va vositalarni yaratmoqda. Shu bilan birga, nutq madaniyatining an‘anaviy me‘yorlarini saqlash va raqamli muhitga moslashtirish dolzarb vazifadir. Raqamli kommunikatsiya jarayonida o‘zbek tilining sof, toza, adabiy me‘yorlarga asoslangan holda qo‘llanishi jamiyatning umumiy madaniy saviyasini belgilaydi. Tilning raqamli muhitdagi rivoji uni jahon axborot makoniga kirib borishida muhim omildir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi Abdullayeva B., Xoliyorov M. Raqamli madaniyat asoslari. – Toshkent: Fan, 2022.

2. Yo‘ldoshev A. Nutq madaniyati va til me‘yorlari. – Toshkent: O‘zMU nashriyoti, 2020.

3. To‘xliyev B. O‘zbek tili va adabiyoti masalalari. – Toshkent, 2019.

4. Karimov M. Internet lingvistikasi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.

5. Ta‘lim muhitining transformatsiyasi: zamonaviy o‘qitishda raqamli texnologiyalarning o‘rni” xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to‘plami. Toshkent 2025-yil 16-aprel, 22-23-betlar.

6. Tojiboyev, I., & Karimova, N. (2022). Raqamli ta‘lim muhitida bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashning metodik asoslari. *Ta‘lim va innovatsion tadqiqotlar jurnali*, 4(3), 87–95.

7. Qodirova, M. (2021). O‘zbekistonda raqamli ta‘limni joriy etishning tashkiliy-pedagogik asoslari. *Pedagogika va psixologiya jurnali*, 2(1), 56–63.

8. Tojiboev I.T., Komilova Z.X. (2023). Some approaches to teaching programming languages in professional educational institutions. *Education and science in the XXI century*. 2 (38).

9. Tojiboev I.T., Komilova Z.X. (2023) The role of information technologies in teaching technical sciences in professional educational institutions. *Scientific and practical journal “Technique”*. Issue No.1.

10. Komilova, Z. Kh. (2023). The role and importance of information technology science in today's society. *Education and innovative research*. Bukhara State University, 2(2), 234-237.

11. Komilova Z.Kh, Nazirjonova. F.S The role of new information technologies in education. *Экономика и социум*. 2021, № 4-1 (83), -С.167-170.

12. Z. X. Komilova. Axborot texnologiyalari fanining hozirgi jamiyatdagi o‘rni va ahamiyati // Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar. Buxoro davlat universiteti. – 2023. – T. 2. – №. 2. – С. 234-237.

13. Z. X. Komilova & F. S. Nazirjonova. (2020). The value and role of interactive methods in the development of information technology in primary school pupil. *Academicia An International Multidisciplinary Research Journal (Double Blind Refereed & Reviewed International Journal)*. ISSN, 2249-7137.

